

Pekka Elo

Kevään 2007 filosofian reaalikoe

Ainereaalikokeista on nyt kertynyt kolme kokemusta. Yhtenä havaintona voidaan ainakin filosofian ja elämäntutkimustiedon osalta jo arvella, että kevään ja syksyn suosio kirjoitusajankohtana on tasoittunut. Esimerkiksi vuoden 2007 kummatkin kirjoitukset ovat olleet lähes yhtä suosittuja.

Ensimmäinen ja toinen tehtävä

Kevään 2007 filosofian kokeessa kyettiin ensimmäisenä tiedon määrittelyä:

”Esitä, miten tiedon käsite filosofiasa määritellään, ja selitä määrittelyä.”

Hyvin kirjoittajat tiesivät klassisen määrittelyä, vaikka sen rajoituksia ei paljon pohdittukaan. Jotkin kokelaat laajensivat vastaustaan varmuuteen, mikä tietysti antoi runsaita lisäpisteitä.

Filosofian kaikille yhteisen peruskurssin sisältöihin suunnattu toinen tehtävä oli seuraava:

”Jotkut tulkitsevat kaikki ihmisen teot egoistisiksi. Esimerkiksi autan ystäväni hädässä. Tekoni voidaan selittää egoistiseksi sanomalla, että tein sen, jotta minulle tulisi siitä hyvä olo. Arvioi väitettä, että altruismi on mahdollista.”

Oli osattava määritellä käsitteet ja esittää esimerkki altruismista. Hyvä esimerkki oli oman hengen uhraaminen toisen hengen pelastamiseksi.

Kolmas tehtävä

Tehtävänä oli moraalin relativismia:

”Eri kulttuureissa moraalit määritellään eri tavoin. Voiko olla moraalista totuuksia, ellei ole yksimielisyyttä siitä, mitä moraalit ovat? Anna esimerkkejä eri kulttuureiden toisistaan eroavista mo-

raalikäsityksistä. Käytä hyväksesi uskonnon tai elämäntutkimustiedon ja historian tietoja.”

Hyviin tuloksiin olisi tarvittu kysymyksen metaettisen luonteen ymmärtämistä. Oikeastaan vastauksissa olisi pitänyt vaatia moraalisen ilmiön määrittelyä, mutta se olisi laittanut pisteet todella alas. Perusvastauksessa siis hyväksyttiin eri kulttuurien moraalisääntöjen vertailua, mikä toisaalta avaa filosofian käyttöä maailman ilmiöiden tarkasteluun.

Neljäs tehtävä

”Noam Chomsky on kuuluisa kielitieteilijä ja kulttuuriradikaali. Selitä alla olevan tekstinäytteen pohjalta, a) mitä Chomsky tarkoittaa edistyksestä moraalilla näkökannalla, ja b) pohdi moraalin perusteita.”

Rationalistinen käsitys otaksuu, että on olemassa tiettyjä ihmisluontoon kuuluvia ominaisuuksia ja, että meidän tulee selvittää mitkä nämä ominaisuudet ovat. Olkoonkin, että me emme tiedä paljoakaan niistä. On olemassa perinteisen rationalismin kehityslinja, joka kulkee Descartesista vapaahenkisemmän Rousseauin kautta (Rousseau on monitahoinen hahmo, mutta tarkoitan tässä Tutkielman eriarvoisuudesta kirjoittanutta vapaahenkisempää Rousseautta) joihinkin Humboldtin kaltaisiin kantilaisiin ja muihin 1800-luvun vapausajattelijoihin. Sen mukaan ihmisluontoon kuuluu jonkinlainen luomisen halu, tarve hallita omaa tuottavaa ja luovaa työtään, halu olla vapaa autoritaarisista rajoituksista, jonkinlainen tarve työskennellä itse valitsemiensa ehtojen vallitessa ja vapaassa yhteistyössä muiden kanssa. Joidenkin mukaan ihmisluonto käsittää

nimenomaisesti nämä ominaisuudet. Tällöin orjuus, palkkaorjuus, herruus, autoritaarisuus jne. olisivat pahuutta, jotka loukkaavat perimmäisiä inhimillisiä periaatteita ja ihmisen luontoa vastaan, ja ovat siksi sietämättömiä. Meidän velvollisuutemme olisi löytää ja poistaa kaikki autoritaarisen vallan muodot, kajoaminen henkilön arvokkuuteen ja vapauteen jne.

Empiristinen näkökanta sen sijaan omaksuu täysin toisenlaisen asenteen kaikkeen tähän. Sen mukaan ihmisolennot ovat muokattavissa, vailla nimenomaisesti heille kuuluvia ominaisuuksia ja voivat poiketa kaikilla tavoilla toisistaan ja olla keskenään yhtä erilaisia kuin kissa ja koira. Siten ei olisi mitään moraalista estettä puuttua perimmäisiin ihmisoikeuksiin, koska tällaisia oikeuksia ei ole olemassa; ihmiset ovat vain sekalainen kokonaisuus ominaisuuksia, muokattavissa ja muutettavissa. Voi tietysti toivoa, että tapahtuu muutosta parempaan, mutta moraalilla ei ole asian kanssa tekemistä. Itse asiassa en näe mitään tapaa yhdistää edistyksestä moraalista näkökantaan empiristisiin otaksumiin ihmisestä. Mielestäni tämä juuri onkin yksi niistä syistä, joiden vuoksi empirismi on ollut niin houkutteleva ideologia modernille älymystölle. On syytä kysyä miksi se on ollut niin puoleensavetävä. Miksi empirismi ilmaantuu yhä uudelleen? Marxismi, konservatismi, mitä erilaisimmat ideologiat ovat syvästi sitoutuneet empiristisiin ideoihin. Näin ei ole siksi, että nämä ideat olisivat osoittautuneet menestykselliseksi. Näin ei ole siksi, että niille olisi jotakin älyllistä tukea, jotain evidenssiä. Päinvastoin lähes kaikki mitä me tiedämme osoittaa, että nämä ideat ovat joko käsittämättömiä tai väärä. Tarkoitin nyt empirististä käsitystä ihmisluonnosta, en empiris-

tistä käsitystä tieteenharjoituksesta. Empiristisen ihmiskäsityksen puolesta ei voi esittää yhtäkään kunnon perustetta, sitä vastaan moniakkin. Miksi se siis hyväksytään kuin jokin opinkappale tai dogmi? No, tässä minusta on paikallaan kysyä miten se palvelee niiden tarpeita, jotka sen hyväksyvät. Ja vastaus tähän kysymykseen on jokseenkin selvä.

(Hannu Reimen keskustelu Noam Chomskyn kanssa vuonna 1984; *Language and Politics* 1988. Suom. Juha Savolainen 1993.)

Vastauksissa haettiin selvitystä siitä, mitä Chomsky tarkoittaa: esimerkiksi sitä, että rationalistinen ihmiskäsitys sisältää käsityksen ihmisluonnosta, joka taas takaa vapauden ja oikeudet ja on siten edistysellinen. Hyvät vastaajat huomasivat, että Chomsky käyttää empirismin ja rationalismin käsitteitä epätavallisesti.

Viides tehtävä

”Ludwig Wittgenstein (1889–1951) pohtii alla olevassa lainauksessa, kuinka värit ovat olemassa. Oliolla, kuten aineellisilla kappaleilla, katsotaan tavallisesti olevan sekundaarisia ja primaarisia ominaisuuksia.

a) Mitä ovat primaariset ominaisuudet?

b) Mitä tarkoitetaan sekundaarisella ominaisuudella? George Berkeleyyn (1685–1753) mukaan kaikki kappaleen ominaisuudet ovat sekundaarisia. Mitä hän tarkoittaa?

c) Mitä Wittgenstein tarkoittaa kysymyksellään?”

§207. Jos katselen lasin läpi puhdasta punaista ja se näyttää harmaalta, onko lasi todella antanut värille sen harmauden? Ts.: Vai näyttääkö vain siltä? (Ludwig Wittgenstein: *Huomautuksia väreistä* 1982; *Bemerkungen über die Farben* 1977. Suom. Heikki Nyman.)”

Keskimääräisen suosittu tehtävä, jossa aika useat vastaajat ilahduttavasti osasivat soveltaa filosofi Berkeleyyn ajattelua.

Kuudes tehtävä

Tehtävän yhteydessä oli kuva Ptolemaiosken maailmankuvasta. Sen tarkoitus oli vihjata siihen, että vaikka kuva ei vastannut taivaankappaleiden liikettä, sillä laskentamallilla pystyi hyvin ennakoimaan tulevia taivaankappaleiden liikkeitä. Itse tehtävä oli seuraava:

”Pragmatismen totuuskäsitys korostaa tieteellisen teorian toimivuutta sen totuuden kriteerinä. Voidaanko siis teknologian toimivuudesta päätellä, että sen perustana oleva tiede kuvaa todellisuutta? Mitä toimivuudella tarkoitetaan?”

Seitsemäs tehtävä

Aineellisen elämän tuotantotapa on ylipäänsä yhteiskunnallisen, poliittisen ja henkisen elämän ehtona. Ihmisen tajunta ei määrää heidän olemistaan, vaan päinvastoin heidän yhteiskunnallinen olemisensä määrää heidän tajuntansa.

(Karl Marx, *Poliittisen taloustieteen arvostelua* 1950; *Zur Kritik der politischen Ökonomie* 1859. Suom. Antero Tiusanen.)

a) Selitä mitä Marx tarkoittaa edellisellä. b) Valaise asiaa esimerkein. c) Ota perustellusti kantaa Marxin väitteen pätevyYTEEN.”

Vaikka useat vastaajat pitivät Marxin väitteitä perusteltuina, yleinen tietämys mistä on kysymys oli heikohkoa. Tehtävä oli lisäksi epäsuosittu. Valtaosa vastaajista edusti psykologisoivaa kantaa, jonka mukaan ympäristö vaikuttaa ajatteluun. Tottahan sekin on, mutta ei taida tehdä Marxille filosofista oikeutta.

Kahdeksas tehtävä

”Sanotaan, että paratiisissa ja helvetissä ei ole oikeudenmukaisuutta. Voidaanko kuvitella sellainen luonnollinen tila, jossa ei vallitse minkäänlainen oikeudenmukaisuus? Miksi oikeudenmukaisuutta tarvitaan yhteiskunnassa?”

Oikeudetonta tilannetta on vaikea kuvitella kun puhutaan ihmisistä, koska oikeudenmukaisuus on yhteistoiminnan ja yhteisön

jatkuvuuden edellytys. Eläinten välillä ei vallitse samalla tavalla oikeudenmukaisuutta. Aika hyvin tunnettiin Hobbesia.

Yhdeksäs tehtävä, ensimmäinen jokeri

”Edellä olevassa tehtävässä numero 4 on tekstinäyte Noam Chomskylta. Kerro, millainen on empiristinen käsitys ihmisluonnosta Chomskyn mukaan, ja pohdi, miten ideologia sitoutuu ihmiskäsitykseen.”

Peruspisteet saa esittelemällä Chomskyn käsitystä ideologian ja ihmiskäsityksen suhteesta eli lukemalla ja käsittämällä mitä sitaatissa kerrotaan. Lisäpisteet heltiävät, kun osoittaa ymmärtävänsä, miksi Chomskyn mukaan tietyt ideologiat sitoutuvat empirismiin.

Viimeinen tehtävä, toinen jokeri

”Käsittele oppi-, kulttuuri- ja henkilöhistoriallisesti naisia tieteen ja filosofian uranuurtajina. Pohdi miksi filosofian ja tieteen historiassa mainitaan enemmän miehiä kuin naisia. Voit käyttää laajasti muissa oppiaineissa saamiiasi tietoja.” Tehtävän yhteydessä oli kuvat seuraavista naisista: Hypatia (n. 370–415), Annie Besant (1847–1933), Marie Curie (1867–1934), Hannah Arendt (1906–1975), Simone de Beauvoir (1908–1986), Julia Kristeva (synt. 1941), Martha Nussbaum (synt. 1947).

Peruspisteet sai, kun esitti vähintään yhden perustellun selityksen miesten ja naisten väliseen historialliseen epätasa-arvoon ja esitteli naisia tieteen ja filosofian piirissä. Tehtävä oli epäsuosituin, jopa hirtittävän epäsuosittu. Tuntuu siltä, että koulun pitäisi tehdä johtopäätöksiä siitä, että naisnäkökulma puuttuu opetuksesta.